

ביאורים

בפרק זה עוסק הרב קוק בערך העליון של הרהורי התשובה. הרהור נתפס בעינינו כדבר קטן וזניח, שמבלתי לרגע ומיד מתמוגג. כדי להבין את המשמעות שיש להרהורי התשובה עלינו להבין קודם את השפעת תהליך התשובה על האדם.

בעקבות החטא ישנה תחושה של כישלון ובלבול, כאדם טובע שנאבק במים. התשובה באה כתרופה לבלבול, היא מוציאה את האדם מתחושת הכישלון, עוזרת לו לצוף מעל המים ולהביט קדימה. דבר זה קורה בעקבות שני דברים בולטים שמעניקה התשובה לאדם: שלוה ורוגע יחד עם חירות פעולה ומחשבה.

הנקודה הראשונה היא שלוה ורוגע. אדם שכל מגמת חייו היא תהליך של תשובה מודע לעצמו יותר. הוא מכיר את מעלותיו וגם לא מסתיר את חולשותיו, לכן הוא יכול לשמר את הטוב וגם לתקן את הדורש תיקון. אין מדובר ב'חפירה נפשית' מכאיבה ומדכאת אלא במודעות עצמית בריאה שעוזרת לאדם לשפר את כל צדדי האישיות שלו.

לצד מודעות עצמית זו מתלווה שלוה פנימית, שנקראת בדברי הרב מנוחה או קורת רוח. היא איננה מטרה בפני עצמה אלא מגיעה בטבעיות יחד עם התשובה והמודעות שבאה איתה.

הנקודה השנייה היא חירות הפעולה והמחשבה. אפשר לטעות ולחשוב שאדם חופשי הוא מי שאין לו גבולות ומעצורים, הוא יכול לעשות ככל העולה על רוחו, וגם לעצמו אינו נותן דין וחשבון. האמת הפוכה, דווקא אדם כזה משועבד וכבול לתאוותיו. כדוגמת מי שהתמכר לסם או להרגל רע ואינו מודע לכך ששיקול הדעת שלו מעורער, לא רצונו האמיתי מוביל אותו, אלא הרצון נגרר אחר סיפוק צרכיו מהסוג הנמוך ביותר. לאדם כזה אין מטרה ברורה בעלת משמעות אמיתית ולכן הוא חס אבוד. לעומת זאת אדם שחי במגמה של תשובה, עמל לברר את הרצון האמיתי שלו וגם מעלה אותו. רצונות שבהתחלה היו קטנים הופכים להיות ענקיים.

מחר נלמד בע"ה מה תפקידם של הרהורי התשובה בתהליך התשובה.

הרחבות

• כוחו של הרהור התשובה

בהרהור תשובה. את משמעותו של הרהור תשובה ניתן ללמוד מהגמרא בקידושין. הגמרא אומרת שאם אדם מקדש אישה ומתנה זאת בכך שהוא צדיק (עכשיו), הרי היא מקודשת אפילו אם אדם זה רשע גמור "שמא הרהר תשובה בדעתו" [קידושין מט:]. מגמרא זו לומדים שמספיק הרהור תשובה של רגע על מנת להגדיר אדם כצדיק. וכן כתוב במדרש שמעוני, "כיוון שרחש לבם בתשובה קיבלם הקב"ה" [תהילים מזמור מה].

אלא שלכאורה יש להקשות שכן מהרמב"ם נראה שלא די בתשובה אלא יש צורך גם בודוי דברים (בפה) על מנת שתהיה כפרה לאדם [הלכות תשובה א, א] [ועיין עוד בהלכות תשובה פרק א הלכה ד, שיש חטאים שיש תנאים נוספים לכפרתם]. המנחת חינוך מתרץ, שאף שיש צורך בתנאים נוספים על מנת לכפר על החטאים, "מכל מקום הוי צדיק כיוון שמתחרט לפני קונו יתברך ואינו תלוי בכפרה כלל" [מנחת חינוך מצוה ססד]. היינו, שצדקותו של האדם נמדדת לפי הרצון שלו לחיות את חייו כעת ואינה תלויה כלל בכפרה על חטאי העבר.

אמנם אומר ר' צדוק מלובלין, שלא די בהרהור סתמי, אלא רק אם הרהור יהיה "באמת לאמיתו" הוא מועיל [פרי צדיק פרשת וילך ושבת תשובה אות ד, על פי הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ב, הלכה ב].

• ההרהור חושף את הרצון הפנימי

הרהורי תשובה הם הם מגלים את עמק הרצון. כעין זה כתב ר' צדוק הכהן מלובלין "...שייכנס הרהור תשובה בלב כל נפשות ישראל ואזי יתברר שבפנימיות לבם מלא מהארת אלהות ורצונו לעשות רצונו, רק כל הקלקולים הוא מהשאור שבעיסה (יצר הרע)" [פרי צדיק דברים חג הסוכות אות כ].

שאלות לדין

- מהו היחס הראוי בין מנוחה לכובד ראש?
- מה הקשר בין הרהורי תשובה לגילוי עומק הרצון? מה ניתן ללמוד מכך?

פרק ז

ערכם של הרהורי תשובה, ציורה ומחשבתה

א. טבעה של התשובה היא, שהיא נותנת לאדם מנוחה וכבד-ראש פאחד. היא מנחמת אותו גם בהרהור תשובה. בנקודה אחת קטנה מאורה הגדול כבר מנח אשר גם ונשא של עולם מלא, ועם זה היא מצגת לעיני רוחו תמיד חובות של השלמה, המצילות אותו מזיחות הדעת ונותנות עליו אור מתוק, הנותן ערך גדול וקבוע לחייו.

הציור של התשובה מהפך את כל העוונות ובהלותיהם, וסוריהם הרוחניים ובעוונותיהם, למשגים של עין וקרת רוח, מפני שעל ידם זורח לאדם עמק הדעת של שנאת הרע, ואהבת הטוב מתגברת בו בגבורה אדירה, ולמעלה מכל השבון ודעת הרי הוא מתענג על אשר הנחם, שמרגיש בו אותו הנעם האלהי, המיחד לבעלי תשובה, הנעים ביותר, עם הטעם המעידן של שביירת הלב ודכאות הנפש, המתגברת עם אמונה עמקה של הצלה וישועת עולמים.

ב. כל מחשבה של תשובה מאגדת את כל העבר אל העתיד, והעמיד הרי הוא מתעלה בעליו הרצון של התשובה מאהבה.

ג. על ידי הרהורי תשובה שומע האדם קול ד' הקורא אליו מתוך התורה ומתוך כל רגשי הלב, מתוך העולם ומלאו וכל אשר בם, וחשק הטוב הולך ומתגבר בקרבו, והבשר בעצמו, הגורם את החטא, הולך ומתעדין, עד שאור התשובה חוזר בו.

ד. הרהורי תשובה הם הם מגלים את עמק הרצון, והגבורה של הנשמה מתגלה על ידם בכל מלוי הודה, ולפי גדלה של התשובה כך היא מדת החרות שלה.

מנוחה וכבד ראש - מנוחה מן החטא, וכובד ראש משום שהתוודע לחסרונותיו. **מנח אשר...** של עולם מלא - יש בה קישור והשפעה גדולה מעולם התשובה. **מצגת לעיני רוחו תמיד חובות של השלמה** - הוא מודע לחסרונותיו ולכך שעליו להתעלות ולהשתלם. **הציור של התשובה** - מחשבה תיאורית על התשובה ועל כוחה (הערת הרב פילבר). **שעל ידם** - על ידי העוונות ובהלותיהם, ייסוריהם הרוחניים וכיעוריהם. **הנעם האלהי** - תחושת הקרבה והביטחון. **מאגדת את כל העבר אל העתיד** - נותנת משמעות חיובית לכישלון ולחטא שעשה, בכך שהאדם לומד ומטיק מהם מסקנות לעתיד. **בעליו הרצון וכו'** - מתוך הכרת הרע והכיעור מתחדדת אצל האדם האהבה והשאיפה לטוב. **על ידי הרהורי תשובה שומע האדם קול ד'** - כאשר אדם מהרהר בתשובה הוא נאמן יותר לעצמיותו וקשוב יותר לרצונותיו ולפנימיותו, וממילא גם לקול ה'. **והבשר** - התאוות הגשמיות. **הולך ומתעדין** - נעשה עדין ורגיש יותר. **עמק הרצון** - פנימיות רצונו היא לעשות את רצון ה'. **החרות שלה** - התשובה מביאה לחירות מכל שיעבוד חיצוני.